

De Blijde Inkomst 1515 te Dordrecht

Over hoe Koningsdag in Dordrecht er 5 eeuwen geleden uit zag.

*Sanne Schippers,
essay Dordtologie november 2015*

Inleiding

Op 27 april 2015 vierde Koning Willem-Alexander zijn verjaardag in Dordrecht. Het was de eerste Koningsdag nieuwestijl, waarbij Dordrecht zich heeft gepresenteerd aan de Koning, zijn familie en de rest van de wereld. Ik mocht, als projectleider Route, meewerken aan deze bijzondere dag. Ik zorgde o.a. voor de vervoersmiddelen (de Dordtevaar en de elektrische bus), de inzet van de scouting, het geven van een plek aan bijzondere doelgroepen langs de route en een soepel verloop van de gehele route. Daarvoor heb ik maandenlang samengewerkt met Dordtenaren en ondernemers uit de stad en natuurlijk de andere projectleiders die verantwoordelijk waren voor de 5 programmaonderdelen.

Tijdens de cursus Dordtologie heb ik regelmatig gedacht aan Koningsdag in Dordrecht. Ten eerste omdat de manier waarop Dordrecht zich heeft gepresenteerd in de loop van de cursus voor mij steeds meer inhoud kreeg. En ten tweede werd ik steeds weer getriggerd door, ik noem het maar 'Koningsdag'-vragen die door mijn hoofd schoten: Was Dordrecht vroeger ook al goed in de dingen waar we nu goed in zijn? Waar waren we trots op? Hoe zou de Koninklijke route van 2015 er 500 jaar eerder uit hebben gezien? Deze en andere vragen leidden tot de centrale vraag in mijn essay: Hoe zou Dordrecht zich in 1515 aan 'de Koning' hebben gepresenteerd?

Bij deze wil ik alle mensen die hebben meegewerkt aan de cursus Dordtologie bedanken voor hun inspirerende verhalen, hun goede organisatie en zorgen. Dankzij hen kijk ik weer met andere ogen naar de stad waarin ik woon en werk: het is er alleen maar mooier op geworden!

In dit essay zal ik eerst de route en het programma van Koningsdag 2015 in vogelvlucht bespreken. Daarna ga ik snel over naar Koningsdag 1515. Wie was eigenlijk onze koning? En hoe zou het programma eruit zien? Het beschrijven van dit programma, zal ik doen aan de hand van een soort verslag van deze feestelijke dag in 1515. Ik gebruik daarbij de kennis die ik heb opgedaan tijdens de cursus Dordtologie, informatie die ik heb gevonden op internet maar ook zeker de nodige verbeeldingskracht. Ik eindig met een conclusie.

Koningsdag in Dordrecht 2015

Het plaatje hieronder geeft een mooi overzicht van het programma en de route voor Koningsdag 2015.

Met dit programma heeft Dordrecht laten zien hoe zij leeft met water, met eb en vloed. Hoe goed we kunnen samenwerken in de regio en hoe sterk onze maritieme sector is. Hoe Dordtse gebeurtenissen in het verleden de stad (en Nederland) hebben gemaakt tot wat het nu is. Hoe Bach klinkt in onze Grote Kerk. Hoe Dordtse ondernemers zich onderscheiden met unieke en mooie producten en concepten. En hoe de jeugd feest viert. Hoe Dordrecht feest viert.

Karel V en waarom hij naar Dordrecht kwam in 1515

Allereerst is het natuurlijk de vraag: wie was onze Koning in 1515? Hadden we die eigenlijk wel en was dat dan ook echt een 'koning' of een ander type Vorst? En wat zou de reden kunnen zijn dat deze persoon naar Dordrecht zou komen om alhier een soort 'Koningsdag' te vieren, zoals dat 500 jaar later ook zou gebeuren?

Landsheer Karel V

500 jaar geleden hadden wij nog geen Koning, maar wel een landsheer. In 1515 was Karel V (1500-1558) Landsheer van de Nederlandse gewesten. In naam was hij dat al sinds 1506 toen zijn vader Filips de Schone overleed. Karel werd in 1515 mondig verklaard en daarmee landsheer van alle Nederlandse gewesten. Een jaar later werd hij ook koning van Spanje en in 1519 Rooms-Duitse Keizer. Een machtig man dus, die in 1515 als jonge Vorst nog aan het begin stond van zijn carrière.

De Blijde Inkomst

Direct na zijn aantreden begon Karel V met een lange rondreis door de Nederlandse Gewesten. Daarbij vond in vele steden de traditionele Blijde Inkomst plaats. Dit was een middeleeuws gebruik waarbij een pas aangetreden vorst, landvoogd of andere hoogwaardigheidsbekleder een vreedzaam bezoek bracht aan de steden in zijn gebied en feestelijk onthaald werd door de lokale bevolking. In ruil voor erkenning van zijn macht legde de vorst veelal de eed af op de lokale rechten en privileges.

Laten we ervan uitgaan dat Karel besloot zijn rondreis af te trappen in Dordrecht. Niet alleen omdat Dordrecht een centraal gelegen bloeiende handelsstad was, maar ook vooral om religieuze redenen. De Onze-Lieve-Vrouwen-kerk (de Grote Kerk) stond sterk in Dordrecht en had in het dagelijks leven veel invloed op de stad en haar burgers. Bovendien telde de stad vele kloosters, zowel voor mannen als voor vrouwen. Karel V was een vroom man die grote waarde hechtte aan de Christelijke eenheid in Europa. Jaren later zal hij het dan ook als zijn grootste nederlaag ervaren dat hij deze christelijke eenheid niet had weten te behoeden voor de scheuring die de Reformatie teweegbracht. De keuze voor Dordrecht als begin van zijn 'tournee door de Nederlandse gewesten, gaf Dordrecht de kans om een flinke stempel te drukken op de eerste 'Blijde Inkomst nieuwe stijl' in 1515, zoals de stad dat 500 jaar later ook mocht doen tijdens de eerste 'Koningsdag nieuwe stijl'.

Zoals eerder aangegeven beschrijf ik het programma aan de hand van de informatie uit de cursus, diverse boekjes en van internet. En daarnaast gebruik ik ook een gezonde dosis verbeeldingskracht en creativiteit.

De route en het programma van de Blijde Inkomst 1515 in Dordrecht

Zoals u kunt zien op de kaart (pagina 4) zag Dordrecht er 500 jaar geleden anders uit dan nu. De route die de Koninklijke familie op Koningsdag 2015 heeft afgelegd was deels onmogelijk in 1515. De Nieuwe Haven was er al wel (uitgegraven in de 15^e eeuw), maar de Wolwevershaven nog niet. Deze werd in het begin van de 17^e eeuw uitgegraven. De belangrijkste haven in 1515 was de Voorstraatshaven.

Het programma en de route zagen er in vogelvlucht als volgt uit:

1. De Grande parade vanaf het Groothoofd
2. Vaartocht (duw- en trektocht) en kraanshows in de Voorstraathaven
3. De Grote Kerk
4. Made in Dordrecht
5. Het Augustijnenklooster
6. De Dordtse Jeugd is het Einde op het Nieuwkerksplein

De Grande Parade vanaf het Groothoofd

Karel V en zijn gevolg kwamen aan bij het Groothoofd met het beurtscheepje 'de Zwaan' (de waterbus van de 16^e eeuw). Aan wal werden zij verwelkomd door het Dordtse Stadsbestuur aangevoerd door Stadspensionaris Floris Oem van Wijngaarden. Daar beklimmen zij de Hanneken van Dordtoren (tussen groothoofd en de brug over de Voorstraatshaven), genoemd naar de Dordtse stadsreus (of –reuzin) Hanneken van Dordt. Vanaf deze toren heeft Karel V een fantastisch zicht op de rivieren die Dordrecht omringen en de vlootschauw die zich voor hen voltrekt.

Bovenstaand schilderij is (een eeuw later) geschilderd door Adam Willaerts in opdracht van het Dordtse stadsbestuur en geeft een goed beeld van de vlootschauw zoals die tijdens de Blijde Inkomst in 1515 eruit zou kunnen hebben gezien.

De vlootschouw bestond onder andere uit:

- een beitelship (ronde romp);
- een Kalkschip (vervoerde vooral Eifelsteen, dat naar Dordrecht werd vervoerd om te metselen)
- een 'oorlogschip', waarvan eigenlijk nog niet zeker is of het wel echt een oorlogschip was
- houtvloten, van soms wel 300 meter lang (vaarden maandenlang vanuit Duitsland)
- een presentatie van zoutdelvers (zout uit Spanje en Frankrijk werd in ons water geraffineerd)

Dordrecht heeft met deze vlootschouw vol trots laten zien dat zij een gezonde florierende handelsstad was, met vooral rivierschepen in haar repertoire.

Vaartocht (of duw- en trektocht) en kraanshows in de Voorstraathaven

Vanaf het Groothoofd stapte Karel V op een boot die aangemeerd lag in de Voorstraathaven. Tot op heden is het nog niet zeker hoe schepen door deze binnenhaven vaarden. Met zeilen is niet waarschijnlijk i.v.m. de vele bruggetjes over de haven. Het is waarschijnlijker dat ze vanaf de kades werden getrokken of voortgeduwd met stokken. De boot van Karel V werd door de Voorstraathaven voortgeduwd, terwijl vele Dordtenaren langs het water stonden om hun nieuwe vorst te verwelkomen.

Onderweg werden 'Kraanshows' verzorgd. Het wemelde in Dordrecht namelijk van de wijnkopers, kuipers, handelaren en sledenaars die de wijnvaten vervoerden. Bijna elk huis tussen het Groothoofd en het Scheffersplein had wijnkelders. Veel wijn kwam aan wal met kranen die bijna allemaal aan de Voorstraathaven stonden. Het takelen van lasten werd via een katrolsysteem door 'kraankinderen' gedaan. Dit waren mannen met een klein postuur die, lopend in een tredmolen, de hijsinrichting in beweging brachten. Dordrecht liet deze handel en nijverheid zien aan Karel V door spectaculaire 'kraanshows' waarin kleine gespierde mannen hun takelkrachten lieten zien. Op de aquarel uit het begin van de 16^e eeuw hiernaast is te zien hoe zo'n takelkraan er uit moet hebben gezien.

De Grote Kerk

De vaartocht door de Voorstraathaven eindigde bij de kade, die nu bekend staat als Pottenkade. Aldaar stapte Karel V met zijn gevolg aan wal om een bezoek te brengen aan de Grote Kerk, toentertijd de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De bouw van de Grote Kerk was al een eeuw eerder voltooid en had toen al de vorm zoals we die nu nog kennen: geheel gebouwd naar het grondplan van de Franse kathedralen met een middenschip, zijschepen, dwarsarmen, een hoogkoor met kooromgang en een krans van kapellen. De kerk was een kapittelkerk met 16 kanunniken die de liturgie zongen. Karel V werd tijdens zijn bezoek aan de Grote Kerk dan ook getraakteerd op een prachtige liturgische eredienst.

Het is niet ondenkbaar dat Karel V naar aanleiding van zijn bezoek aan Dordrecht jaren later besluit Jehan Mone een significante rol te geven in de bouw van de koorbanken voor de Grote Kerk. Het gestoelte toont namelijk de invloed van deze Vlaamse kunstenaar, die in dienst was van Karel V als 'maître de l'empereur'. Eveneens is het niet ondenkbaar dat Karel V n.a.v. de Dordtse liturgische eredienst geïnspireerd is geraakt om nog in datzelfde jaar zijn eigen hofkapel 'de Capilla Flamenca' op te richten. Deze hofkapel bestond, naast de nodige geestelijken, uit enkele tientallen van de beste zangers en muzikanten van zijn tijd. Ter verzorging en opluistering van de liturgische eredienst reisde deze kapel als onderdeel van de keizerlijke hofhouding met Karel V mee.

Made in Dordrecht

Het programmaonderdeel Made in Dordrecht bestond uit een wandeling van de Grote Kerk naar het Augustijnenklooster via de Voorstraat. Met dank aan het stapelrecht dat Dordrecht al sinds de vroege middeleeuwen bezat kende Dordrecht een levendige markt langs de haven en op de Voorstraat. Op de Voorstraat toonden diverse handelaren en gilden met trots hun producten en ambachten.

Zo werden de typisch Dordtse delicatessen gepresenteerd. Denk aan beverstaarten, reiger en roerdomp. Dordtenaren aten alles wat in het water te vinden was. Het zou best weleens zo kunnen zijn dat beverstaarten zo veel werden gegeten dat ze in de loop van de eeuwen uitstierven in de regio en zelfs in Nederland. Gelukkig worden er aan het eind van de 20^e eeuw weer bevers teruggezet in de Biesbosch.

Helaas kon Karel de V niet zelf proeven van de delicatessen. Hij had namelijk net als zijn andere familieleden last van een erfelijke afwijking aan het kaakgewricht, die bekend kwam te staan als de 'Habsburgse kin' (tegenwoordig: centenbak). Zijn kin stond zo ver vooruit dat hij slecht kon kauwen, wat leidde tot indigestieproblemen.

Last but not least toonden leden van de metstelaarsgilden hun metselkunsten aan Karel V en hun concept voor wat later bekend zal staan als de 'Dordtse gevel'. Enkele tientallen jaren daarna begonnen Dordtse metselaars met het bouwen van deze typisch Dordtse gevels, zoals in het plaatje hiernaast is te zien. De Dordtse gevel werd veel gebruikt als meestersproef.

Het Augustijnenklooster

Het Dordtse Augustijnenklooster behoorde tot de belangrijkste augustijnenkloosters van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. Tientallen monniken hadden gestudeerd aan Europese universiteiten en bekleedden belangrijke functies. Een vanzelfsprekende keuze om dit klooster onderdeel te maken van het programma van de Blijde Inkomst.

Na een wandeling door de overdekte kloostergang vond in de refter (de eetzaal) een ceremoniële handeling plaats: Karel V legde de eed af op de lokale rechten en privileges. Ietwat ironisch gezien de gebeurtenissen die in precies dezelfde zaal plaats vonden in 1572: de Eerste Vrije Statenvergadering. Een revolutionaire daad tegen de tirannie van zijn zoon en opvolger Filips II, die het niet zo nauw nam met de lokale rechten en privileges. Het was een eerste stap naar de onafhankelijkheid van de Nederlanden. Eveneens ironisch is de handeling 500 jaar later plaats vond tijdens de opening van het Hof van Nederland op Koningsdag 2015. Ter gelegenheid van deze opening ondertekende het

koningspaar samen met twaalf burgers, die de steden vertegenwoordigen die ook in 1572 aanwezig waren, een moderne vertaling van de notulen van de Statenvergadering.

De Dordtse Jeugd is het einde op het Nieuwkerkplein

Na de ceremoniële handeling in het Augustijnenklooster wandelde het gezelschap naar het Nieuwkerksplein. Daar werd de Blijde Inkomst afgesloten met een groot feest dat in het teken stond van de Dordtse Jeugdcultuur. De Jeugd in de late middeleeuwen dronk en sekste er lustig op los. Syfilis was net zo'n grote killer als de pest en bij gebrek aan schoon drinkwater werd er behoorlijk wat alcohol gedronken.

Op het slotfeest presenteerde de jeugd haar kunsten in de volksmuziek. Op de ritmes van de fluit, de doedelzak en de trom werd er gedanst en gezongen. Drank vloeide rijkelijk. Karel V, zelf ook nog een jongeling, feestte, danste en dronk er lustig op los. Flink beschonken klom hij op het podium om zijn dankwoord uit te brengen die hij afsloot met de legendarische woorden: 'Hoe dichterbij Dordt... Hoe mooier het wordt! Woorden die later nog eens verbasterd zouden worden, maar die gelukkig weer in ere werden hersteld door Koning Willem-Alexander tijdens Koningsdag 2015.

Conclusies

Vanzelfsprekend zijn er dingen die veranderen in de loop van de eeuwen. Religie krijgt een andere plek in de maatschappij, de nijverheid en handel verandert door moderne technologieën. Maar in haar aard blijft Dordrecht gewoon Dordrecht: een eiland. Dordrecht is wat zij is, doordat de Dordtse eilandbewoners door hun inventiviteit en innovatiekracht zichzelf en de stad blijven ontwikkelen. Dat was al zo in 1515 en is ook zo 500 jaar later. En hoe zit dat over 5 eeuwen? Is Dordrecht, zoals we dat nu kennen dan ook nog herkenbaar? Ik ben nu al benieuwd naar het programma voor 2515...